

ILANDEN ELLER SÅNGEN OM STYRKAN

Av Simone Weil

1939-40

Den egentligen hjälten, det egentliga temat, det centrala i *Iliaden* är styrkan. Styrkan som utnyttjas av människorna, styrkan som underkuvar människorna, styrkan som levande hud och muskler krymper inför. Människosjälens framstår som oupphörligt förändrad alltefter sitt förhållande till styrkan, medryckt, förblindad av den styrka den tror sig förfoga över, böjd under den övermäktiga styrkans tvång. De, som drömde om att den råa styrkan, tack vare framåtskridandet för alltid skulle ha spelat ut sin roll, har kanske i *Iliaden* sett ett tidsdokument. De som märker, hur styrkan, nu som i alla tider står i medelpunkten av all mänsklig historia, finner i *Iliaden* den skönaste, mest rena spegel.

Styrkan, det är detta som har makt att göra en värnlös varelse till ett ting. Brukar den i full utsträckning gör den människan i bokstavlig mening till ett dött ting, den förvandlar henne till ett lik. En människa fanns; ögonblicket efteråt finns där ingen. Det är en bild, som *Iliaden* inte förtröttas att ställa inför våra ögon:

*... och på stridens blodiga gator
skramlade skenande hästar åstad med vagnarna tomma,
saknande hjältarnas styrkande hand, ty dessa på jorden
stupade lågo, en kärare syn för gamar än hustrur.¹*

Hjälten är ett ting, som ligger där och släpar efter vagnen i vägdammet:

*... och med lockarna svarta
hängande spridda omkring, låg i stoftet hela hans huvud,
som var så fagert förut, men som lämnades nu av Kronion
att på hans egen fädernejord av fiender skymfas.*

Den bittra bedrävelsen i en scen som denna har en ojämförligt ren smak utan tillsats av uppdyktade tröstegrunder: intet odödlighetshopp, ingen fadd gloria av ära och fosterland.

Själen ur lemmarna flög, och till Hades' boningar nedfor, sörjande över sin lott att skiljas från käckhet och ungdom.

Genom den smärtfyllda kontrasten ännu mer gripande är den snabba, flyktiga glimt man får av en annan värld, där husfadern för de sina är det som betyder mest av allt:

*Och hon befallde som bäst sina lockiga tärnor att genast
ställa den rymliga kitteln på eld, så att värmande badet
vore åt Hektor till reds, då kan återkomme från striden.
Ack, den arma, hon anade ej, att långt ifrån badet
under Akilles' hand var han stupad för Pallas Athene.*

I sanning långt från alla varma bad var han, stackare. Han var inte ensam. Nästan hela *Iliaden* utspelas långt från de varma baden. Nästan hela människolivet har alltid levats fjärran från de varma baden.

Våldet, den styrka, som dödar, är en grov, onyanserad form av styrkan. Hur mycket mer omväxlande i tillämningen och överraskande till sina verkningar är inte ett annat slags styrka, den, som inte dödar; det vill säga som inte dödar riktigt än. Den kommer säkert att döda, eller kommer kanske att döda, eller kanske bara vilar som ett hot över den varelse som den i varje sekund har makt att döda; i vilket fall som helst gör den människan till en sten. Ur makten att förvandla människan till ett ting genom att döda henne uppstår en annan, ännu mycket mer förunderlig makt, den att göra ett dött ting av en levande människa. Hon är levande, hon har en själ; och ändå är

1 Genomgående har här använts Lagerlöfs översättning av *Iliaden*. I S.W:s essä står hennes egen nyöversättning från det grekiska originalet. Ö. a.

hon ett ting. En underlig varelse, ett ting, som har en själ och ett underligt tillstånd för själen. Vem kan säga hur den gör för att uthärda hur den tvingas vränga och kröka sig in mot sig själv? Den är inte gjord för att bo i ett dött ting, när den tvingas till detta, finns det inte en fiber i den, som inte känner det som övervåld.

En avvärpnad och skyddslös man med ett vapen riktat mot sig blir ett lik innan vapnet hunnit snudda vid honom. Men ännu en sekund överlägger han, handlar, hoppas:

*Uti de tankar han stod. Då nalkades honom Lykaon
ångestfull för att famna hans knän, ty av hela sitt hjärta
ville han slippa den rysliga död och förgängelsens mörker.
Nu med sin ena arm om Akilles' knän han sig klängde
och med den andra i lansens höll fast och släppte den icke...*

Men snart har han förstått, att vapnet inte kan användas, och fastän han andas ännu, är han nu blott materia; ännu är han vid liv, men kan inte längre tänka:

*Sålunda Priamos' strålande son till den snabbe Akilles
talte med bedjande ord. Men ett omilt svar fick han höra:*

*Sade. Då domnade hjärtat och knän med ens på Lykaon,
lansen han släppte ur hand, och med båda armarna bredda
segnade hop. Men Akilles drog ut det eggade svärdet
och genom nyckelbenet det stack invid halsen, och hela
dubbeleggade klingan sjönk in, och framstupa på jorden
fallen han låg, medan blodet rann ut och fuktade marken.*

När en svag och vapenlös främling ur stånd att strida bönfäller en krigare om förskoning, är han i och med detta inte dödsdömd; men en sekunds otålighet hos krigaren är nog för att det skall vara ute med honom. Det är nog för att hans kött och blod skall mista den egenskap som framför allt kännetecknar levande kött och blod. Ett stycke levande kropp visar att det har liv framför allt genom att rycka till; en grodas ben rycker till för en elektrisk stöt, anblicken av eller direkt beröring med något fasansfullt och skräckingivande kommer vilket nerv- eller muskelknippe som helst att rycka till. Men den som på detta sätt tigger om förbarmande, kan skakar inte, darrar inte. Sådant står honom inte längre fritt; med läpparna rör han vid det som för honom mer än allt annat är belagt med avsky:

*Osedd trädde kung Priamos in och gick fram till Akilles
och sina armar slog om hans knän och kysste hans hårda
mordiska händer som hade förgjort så många hans söner.*

Åsynen av den som drabbats av en så bottenlös olycka isar vårt blod, som åsynen av ett lik:

*Som när en man som förövat ett mord i fäderneslandet
flytt till ett främmande folk och träder, tyngd av sitt öde,
in i en rik mans hus, och envar honom ser med en rysning,
likaså ryste Akilles nu vid Priamos' anblick.*

Också de andra en rysning betog, och de växlade blickar.

Men bara för ett kort ögonblick. Snart är den olyckliges närvaro glömd:

*Sade och växte upp längtan till gråt hos Akilles för fadern,
gubben i armen han tog och sköt honom sakta ifrån sig,
och under minnenas makt nu den gamle med tanke på Hektor
framför Akilles grät för sin älskade fader och stundom*

över Patroklos; och bådas snyftningar uppfyllde tältet.

Det är inte för att han är känslolös som Akilles stöter omkull den gamle, som klamrar sig fast vid kan knän, Priamos' ord har påmint honom om hans egen gamle far, och han är rörd till tårar. Han känner sig helt enkelt lika fri, rör sig lika obehindrat, som om det i stället för en bönfällande människa vore ett dött ting, som hans knän hade snuddat vid. Människorna omkring oss har egenskapen att genom sin blotta närvaro hejda, dämpa ner, inverka på varje rörelse som vår kropp ämnar göra; möter vi en person på vägen, väjer vi på ett annat sätt än för en vägskylt; man reser sig inte, går inte, sätter sig inte ner på samma sätt, när man är ensam i sitt rum, som när någon annan är där. Men den säregna inverkan, som en människas närvaro har, uteblir hos sådana varelser, som en sekunds otålighet är nog att beröva livet, innan tanken ens hunnit döma dem till döden. Inför sådana rör sig andra, som om de inte funnes; och, under hotet att inom en sekund inte längre finnas till, beter sig dessa återigen som obefintliga: stöter man till dem, faller de omkull; när de faller, förblir de liggande, så lägne som ingen kommer på idén att resa upp dem. Men har de väl blivit uppresta och hedrade med vänliga ord, bör de akta sig för att ta sin uppståndelse på allvar och våga uttala en önskan; en vredgad stämman skulle genast tysta ner dem.

Så han sade. Den gamle blev rädd och befallningen lydde.

De, som tigger om förskoning kan, om de blir hörda, åtminstone bli människor igen. Men det finns ännu olyckligare varelser, de som utan att dö har blivit döda ting för resten av sitt liv. I deras dag finns ingen plats, ingen marginal för något som helst, som kommer från dem själva. De lever inte ett hårdare liv än andra, eller på lägre samhällsnivå, där människor av ett helt annat slag, ett mellanting mellan människa och lik. Att en människa är ett dött ting, det är logiskt sett en motsägelse; men när det omöjliga har blivit verklighet, då är, i själen, motsägelsen detsamma som sönderslitenhet. Detta ting vill i varje ögonblick vara människa, vara man, eller kvinna, och har inte ens för ett ögonblick möjlighet till det. Det är en död, som förlängs över ett helt liv; ett liv som döden har isat med sin köld, långt innan den utsläckt det helt.

Den orörda unga flickan, dottern till en präst, möter det ödet:

*Henne jag aldrig ger fri. Nej, förr skall hon hinnas av åldern
hemma i huset hos mig uti Argos, långt från sitt hemland,
medan hon går vid sin väv och om nätterna delar mitt läger.*

Den unga kvinnan, en ung moder, en furstes gemål, får samma öde:

*... och uti Argos du väva då skall åt en främmande husfru,
och från Messeis' källa åt dem eller ock Hypereias
bära hem vatten, ej villig förvisst, men av hårdaste nödtvång.*

Gossen, som skulle ha fått kungaspiran i arv, går detsamma till mötes:

*Snart skola dessa nu föras åstad på de hålkade skeppen,
och bland de andra ock jag; men du, mitt barn, skall din moder
antingen följa till främmande land, och där hos herre få nesligen slita
som träl...*

Ett sådant öde är i moderns ögon lika fruktansvärt som döden för hennes barn, mannen önskar, att han ginge dö hellre än se sin maka drabbas av detta, fadern nedkallar himlens straff över hären, som bortför hans dotter. Men hos dem som drabbas av ett sådant öde i all dess brutalitet, utskäcker det både förbannelser och uppror, jämförelser mellan det förflutna och det kommande, ja nästan förmågan att minnas. Det tillkommer inte slaven att

vara trogen sitt fosterland och sina döda.

I stället är det när en av dem, som tagit ifrån honom allt, lagt hans hemstad i ruiner och slagit ihjäl hans närmaste i hans egen åsyn, när denna lider eller dör är det, som slaven gråter. Och varför inte? Det är bara då han har lov att fälla tårar. De är till och med påbjudna. Men skulle inte en träl för alltid ha tårar till reds så snart de får rinna ostraffat?

*Gråtande talte hon så, medan kvinnorna suckade runtom,
över Patroklos till synes, men mest över egna förluster.*

Slaven är det aldrig tillåtet att ge uttryck åt annat än sådant som kan vara hans herre behagligt. Skall då någon känsla kunna spira och skänka en smula liv åt hans ödsliga tillvaro, kan det vara bli kärleken till husbonden; varje annan väg är stängd för förmågan att älska, alldeles som det för hästen bara finns en enda väg att gå, när skaklar, betsel och tyglar spärrar alla andra. Och om undret skulle ske, att han skymtar ett hopp om att en dag av nåd få bli någon igen, vilken tacksamhet, vilken kärlek är han då inte redo att slösa på människor, för vilka ett ännu nära förflutet borde inge honom avsky.

*Ungdomsgemålen, åt vilken jag gavs av min fader och moder,
såg jag i strid för vår stad av den stingande kopparen sargad;
bröderna trenne jämväl, som med mig hade moder gemensam,
ack, dess älskade! Alla jag såg sin förgörelse hinna.*

*Dock, sedan snabbe Akilles min man, den gudomliga Mynes,
dödat, och härjat hans fädernestad, då kunde du aldrig
tåla att se att jag grät, utan lovade mig att Akilles'
ungdomsmaka få bli, som han skulle på skeppen Fthia
föra, att bröllopets fest bland Myrmidonerna fira.*

Därför jag bittert begråter din död, ty mild var du alltid.

Man kan inte förlora mer än slaven gör; han förlorar allt inre liv. Först när en möjlighet skymtar till en ändring i hans öde, får han igen det till en liten del. Så stort är styrkans välde; det sträcker sig lika långt som naturens. Även naturen utplånar allt inre liv, när dess vitala behov hotas, till och med en moders sorg:

*Fagerhåriga Niobe själv ju dock tänkte på föda,
fastän hon tolv sina älskade barn sett förgöras i huset,
sex av dem voro döttrar, sex voro blomstrande sönder.
Sönerna fällde av harmn med sin silverbåge Apollo,
döttrarna Artemis sköt, jägarinnan, som fröjdas åt pilar,
därför att Niobe stolt sig med fagerkindade Leto
aktade lika, som två hade fött, då hon själv fött så många;
alltså de syskonen, fastän blott två, dem alla förgjorde.
Liggande blevo de kvar i sitt blod i dagarna nio,
ingen det fanns att dem jorda, ty Zeus hade folket förstenat,
men på den tionde jordade dem de himmelska gudar.
Ej hon glömde att äta likväl, när hon tröttnat att gråta.*

*Mer bittert har aldrig någon skildrat människans misär, som är sådan att
den fråntar henne själva förmågan att känna misär.*

Den styrka som andra obehindrat kan utnyttja har när den består i en ständigt makt över liv och död, samma tyranniska makt över själen som den yttersta hungern. Och det är en makt lika kall, lika hård, som den livslösa materiens. Den människa, som vart hon än kommer alltid är svagast, är lika ensam mitt i stadsvimlet, ja ännu ensammare än den kan vara som gått vilse i öknen:

*Uppe hos Zeus två kar på tiljorna stånda i hallen,
ett med skadliga gåvor är fullt och det andra med goda*

*men den som idel fördärvliga får är dömd att i smäle
drivas av frätande hungern omkring på den heliga jorden,
hemlös, aktad ej alls av dödlige män eller gudar.*

Lika obönhörligt som styrkan krossar, lika obönhörligt berusar den både sina ägare och dem som tror sig äga den. Ingen äger den i verklig mening. Iliaden delar inte upp människorna i besegrade, slavar, supplikanter, på ena sidan och segerherrar och makthavare på den andra. Där finns ingen, som inte tvingas att någon gång böja sig för övermakten. Soldaterna måste, fastän fria och väpnade män, ta emot befallningar och skymford:

*Men när han någon där fann av de menige väsnas och skrika,
lade med spiran han till och bestraffande talte och sade:
”Stolle, vad skriker du för? Sitt stilla och lyssna till andra
tapprare männer än du, ty du själv är en mes och en ynkrygg,
varken att räkna för något i strid och ej heller i rådslag...”*

Tersites får dyrt umgälla några ord, som är fullständigt befogade och inehåller ungefär detsamma som Akilles hade sagt:

*Sade och slog honom sen över rygg och skuldror med spiran.
Mannen då krmpte ihop, och en tår sprang fram ur hans öga
medan en blodsprängd bula sig hov efter gyllene spiran
upp på hans rygg, och han satte sig ner och var gripen av rädsla,
såg sig förvirrad omkring i sin vånda och torkade tåren.
Roade stå de andra omkring och skratta i trots av sin ömkan.*

Akilles själv, den stolte, oövervinnerlige Akilles, ser vi i början av dikten gråtande av förödmjukelse och vanmäktig sorg, när den kvinna han ville göra till sin maka blir bortförd i hans åsyn, utan att han vågar sätta sig till motvärn.

*... Men Akilles
brast uti tårar och satte sig långt ifrån vännerna undan
uppå den skummiga strand och såg ut över blånande djupet...*

Agamemnon har avsiktligt förödmjukat Akilles för att visa honom, att han är den starkaste:

*... skall du lära att inse,
att jag i välde står högt över dig, och envar skall förskräckas
för att försöka sig mäta med mig eller tro sig min lika.*

Men bara några dagar senare är det den mäktige härskarens tur att gråta, han tvingas falla till föga, att bönfalla och får pröva, hur bittert det är att göra det förgäves.

Rädslans skam blir ingen av de stridande besparad. Hjältarna darrar som de andra. En utmaning från Hektor är nog för att lemslå alla grekerna utan undantag, så när som på Akilles och hans män, vilka är borta ur striden:

*Sade, men stumma de sutto envar i den djupaste tystnad,
rädda att envigeta taga emot, men ock skamsna att avstå.*

Men rädslan byter sida, så snart Ajax stiger fram:

*Men på varenda trojan av förskräckelse lemmarna skälvde,
ja, uppå Hektor själv då klappade häftigt hans hjärta;
dock för honom omöjligt det var att låta sig skrämna*

eller bland folket fly in, då han själv hade manat till envig.

Två dagar senare för Ajax själv erfara skräcken:

*Dock, högtronande Zeus göt förfäran i själen på Ajas:
modlös han stannade, slängde på rygg sjuhudade skölden
och vek tillbaks till sitt folk, med rädda, förvirrade blickar
liksom ett djur...*

En enda gång händer det, att själve Akilles ångestfullt jämrar sig och darrar; visserligen är det för en flod och inte för en människa. Med undantag endast för honom står alla åtminstone någon gång i den besegrades situation. Tapperhet betyder mindre för segern än det blinda ödet, symboliserat av Zeus' gyllene våg:

*Då tog sin gyllele våg Allfader och lyfte i handen,
lade i skållarna ner av den hemska förgörelsens lotter,
en för trojanernas folk och en för akajernas söner,
tog så om mitten och vägde: då sjönk akajernas dödslott.*

Ödet har, just därför att det är blint, ett slags rättvisa, blind även den, som straffar dem som griper till svärd, efter vedergällningens lag. *Iliaden* säger det, långt före Evangeliet och i nästan samma ordalag:

*Ares är var mans gud, han förgöraren ofta förgjorde.
Rättvis är krigets gud, han dödar den som har dödat.*

Alla är alltifrån födelsen bestämda att utstå våld; men detta är en sanning, som omständigheternas makt tillsluter människornas sinnen för. Den starke är inte absolut stark, den svage inte absolut svag, men ingendera anar att så är. De tror sig vara av helt olika slag. Den svage anser sig inte som den starkes jämlike och inte blir han heller ansedd så. Den starke kan gå sin väg fram i en motståndslös omgivning, och ingenting i människomaterien omkring honom är ägnat att framkalla det korta uppehåll mellan impuls och handling, där en tanke kommer in. Men där inget rum finns för tanke, där finns heller inget rum för rättfärdighet och klokhet. Detta är orsaken till att beväpnade människor handlar hårt och dåraktigt. Deras vapen genomborrar en avväpnad fiende, som ligger vid deras fötter; de triumferar över en döende genom att beskriva för honom, vilken skymf som skall övergå hans döda kropp. Akilles hugger halsen av tolv trojanska ynglingar lika naturligt som vi plockar blommor till en grav. När de gör bruk av sin makt och sin styrka, är de fjärran från tanken att följderna av deras gärningar en gång kommer att tvinga dem själva på knä. När man med ett ord kan tysta munnen på en gammal man och gå honom att darrande lyda, ägnar man då en tanke åt att en prästs förbannelser har något att betyda för dem, som ser in i framtiden? Avstår man från att föra bort Akilles' älskade, när man vet, att varken han eller hon har annat val än att lyda? När Akilles njuter av att se grekernas bedrövliga flykt, kan man då ana, att just denna flykt, som kan fortsätta eller upphöra alltefter hans eget gottfinnande, kommer att kosta hans vän och honom själv livet? Så går de under, vilka ödet gett styrkan till låns, genom att lita för mycket på sin styrka.

Det är omöjligt, att de inte skulle gå under. De ser ju inte sin styrka som någonting begränsat, och inte heller ser de sitt förhållande till andra människor som en styrkebalans. Eftersom omgivningen inte påtvingar deras handlingar det korta uppskov, som ensamt ger rum för hänsyn till medmänniskorna, drar de slutsatsen, att ödet har skänkt full frihet åt dem själva och ingen åt dem de behärskar. Därför överskrider den styrka de förfogar över. Att de

överskrider den är oundvikligt då de ju inte inser dess begränsning; därmed är de obönhörligt utlämnade åt slumpen; saker och ting går inte längre efter deras vilja. Någon gång gynnas de av slumpen, andra gånger inte. Där står de sedan utan skydd mot olyckan, utan det styrkans pansar, som skyddade deras själ, och ingenting skiljer dem längre från tårarna.

Detta straff, som automatiskt, med geometrisk stränghet drabbar maktens missbruk, är det tema, som framför andra blev föremål för grekernas tänkande. Detta är hjältediktens innersta kärna; under namnet Nemesis utgör det den ledande tanken i Aiskylos' tragedier. Från den utgick pythagoréerna, Sokrates, Platon, när de tänkte över människan och universum. Tanken är välbekant överallt, där hellenismen fått insteg. Möjligen är det samma begrepp, som under namn av *karma* finns kvar i vissa av Österns länder, där man omfattar buddismen; men i västerlandet har det gått förlorat; i vårt språk finns inte ens något ord för det. Begreppen gräns, mått, jämvikt, som borde vara normer för livsföring, står nuförtiden enbart i teknikens tjänst. Vi är geometriker bara när vi vänder oss till materien; grekerna var geometriker framför allt när det gällde övningen i dygd.

Krigets gång i *Iliaden* består bara i detta ständiga växelspel. Ögonblickets segrare känner sig oövervinnerliga, även om han några timmar förut har upplevt nederlaget. Han glömmer att bruka segern som något blott övergående. När den första stridsdagen, som *Iliaden* skildrar är tillända, skulle de segerrika grekerna utan tvivel lätt ha kunnat uppnå målet för sina ansträngningar, det vill säga Helena och hennes rikedomar, om man nu i likhet med Homeros förutsätter att Helena finns i Troja. De egyptiska prästerna, som ju borde veta det, försäkrar senare Herodotos, att hon befann sig i Egypten. I alla hänelser vill grekerna den kvällen inte längre ha henne tillbaka:

*”Låt Alexandros behålla sitt god och behålla desslikes
Helena själv, ty det spädaste barn kan ju tydligen skönja,
att i förgörelsens nät äro troerna fångade redan.
Sålunda talade han, och akajerna jublade bifall.*

De vill ha allt och ingenting mindre. Alla Trojas rikedomar som krigsbyte, alla palats, tempel och hus, som brända ruiner, alla kvinnor och barn, som slavar, alla män som lik. De glömmer en sak; att allt inte står i deras makt att få. Ännu står de inte i Troja. Kanske skall de stå där i morgon, kanske inte.

Även Hektor glömmer det, och på samma dag:

*Väl jag det förutser i min själ, och mitt hjärta det känner:
kommande varder en dag, då det heliga Ilion faller,
Priamos själv och Priamos' folk, landsfrejdade drottens.
Dock jag ej gruvar mig så för trojanernas stundade ofärd,
eller för Hekabes ens eller Piamos', härskande drottens,
eller älskade brödernas lott, som så många och ädle,
skola stupa för fiendemän och ligga i softet,
som jag mig ängslar för dig, att en kopparpansrad akajer
släpar dig gråtande bort och frihetens dag berövar.*

*O, må jag stupa förut och mig högen förborga i jorden,
innan din jämmer jag hör, då i fångenskapen du släpas!*

Vad skulle han inte i den stunden vilja ge för att kunna använda de olyckor, han tror vara ofrånkomliga! Men han kan ingenting bjuda dem, som inte vore förgäves. Två dagar senare är grekerna stadde på öklig flykt, och Agamemnon själv är böjd att styra till havs. Hektor, som nu med mycket små

offer lätt skulle ha uppnått, att fienden drog bort vill nu inte längre låta dem segla sina färde ens utan byte.

*Eldar må brinna i mängd, så att skenet går ända till himlen,
för att de lockige män av Achaia ej måtte i natten
giva sig flyende av över havets väldiga ryggar.
Nej, ty de skola då ej gå ombord utan kamp eller omak,
utan i stället skall mången av dem få att ännu därhemma
ruva på såret han fick av en pil eller stingande spjutudd...
Det skall lusten förtaga hos andra
att gå med gruvliga Ares åstad mot de modige troer.*

Hans önskan blir uppfylld; grekerna stannar; och dagen därpå vid middagstiden har de gjort honom och hans folk till något ömkansvärt:

*... för att samla de eftersta till sig,
som mitt ute på slätten ännu kringlupo förskrämda
liksom kor, dem ett lejon har skrämt i det nattliga dunklet...*

*så förföljda dem nu Agamemnon, den högre Atriden,
dödande jämt deras efterste man, där de bävande flydde.*

Under eftermiddagen får Hektor på nytt övertaget, drar sig ännu en gång tillbaka, skingrar sedan grekerna åt olika håll, blir sedan tillbakalagen av Patroklos och hans friska trupper. Patroklos fullföljer sitt övertag utöver sina krafter, slutar med att sårad och utan rustning ligga utlämnad åt Hektors svärd, och på kvällen avvisar den segerrike Hektor Polydamas' kloka råd med skarpa förebråelser:

*"Men då vid skeppen nu nyss av sonen till listige Kronos
gavs mig att segrare bli och akajerna tränga till havet,
kom då för folket ej fram, du dåre, med sådana påfund!
Ingen dig lyder ändå, ty jag kommer det icke att tåla."*

—
Sådant var Hektors tal, och troerna jublade bifall.

Dagen därpå är Hektor förlorad. Akilles har tvingat honom tillbaka över hela fältet och ämnar döda honom. Han har alltid varit den starkare av de två i striden; hur mycket mera nu, efter flera veckors vila, upptänd av hämndlust och segerrus! Där står nu Hektor ensam utanför Trojas murar, fullständigt ensam; han inväntar döden och försöker samla sig till att möta den med fattning:

*"Ve mig! Ty drager jag nu mig tillbaks inom porten och muren,
då skall Polydamas främst mig förebråelser göra,
Nu, då jag hären förstört i min övermodiga dårskap
blygs jag för Ilions män och dess mantelsläpande kvinnor,
om det skall heta en gång bland män som ringareäro:
'Hektor har hären förstört av för mycken lit på sin styrka.'
Dock om på jorden ajg lägger nu ner den buckliga skölden
jämte min tyngande hjälm och stöder min lans emot muren
och jag därefter går fram till den frejdade hjälten Akilles?
Dock, varför grubblar jag nu i mitt sinne på sådana tankar?
Ej må till honom jag nalkas med bön. Han skall ej sig förbarma
eller mig visa den minsta försyn, men i stället helt enkelt
döda mig just som en kvinna...*

Hektor undgår ingenting av den bitterhet och skam som är de olyckligas lott.

Han är ensam, han har inte längre styrkans prestige. Det mod, som har förmått honom att bli kvar utanför murarna, räddar honom inte från att fly:

*Hektor förskräcktes, när honom han såg, och tordes ej längre
bliva där stående kvar, utan lämnade porten och flydde...
Fort var det av, ty de kappades ej om att vinna ett slaktdjur
eller en oxes skinn, som är vanliga priser för kapplopp,
nej, det var frejdade Hektors liv, som löpningen gällde...
Sårad till döds ökar han ytterligare segrarnas triumf
genom att förgäves bönfalla om en ynnest:
"Vid dina knän jag dig ber, vid ditt liv och vid dina föräldrar..."*

Men Iliadens åhörare visste, att Hektors död skulle bli kortvarig glädje för Akilles och Akilles' död till lika kortvarig glädje för trojanerna, och Trojas förstöring till kortvarig glädje för akajerna.

Så krossar våldet den som kommer det för nära. Till slut förefaller det både den som över det och den drabbade som något utifrån kommande; så föds tanken på ett öde, under vars beslut bödlarna och deras offer är lika oskyldiga, segrarna och de besegrade bröderna i samma elände. Den besegrade är orsak till olyckan för segraren, liksom segraren för den besegrade.

*Utom en enda son, som tidigt skall dö, och som aldrig
varder hans ålderdoms tröst, ty fjärran från fädernejorden
sitter i Troja jag här, till jämmer för dig och de dina.*

Att bruka sin styrka med måtta, den enda möjligheten att undgå våldets kedjereaktion, skulle kräva en övermänsklig dygd, lika sällsynt som orubblig värdighet hos den som är svag. För övrigt är inte heller måttfullheten alltid utan risker: ty prestigen, vari styrkan till mer än tre fjärdedelar består, bygger framför allt på den starkes överlägsna likgiltighet för de svaga, en likgiltighet så smittsam, att den meddelar sig även till sitt föremål. Men oftast är det inte fråga om en politik, som uppmuntrar till övervåld. Det är frestelsen till våld, som är nästan omöjlig att motstå. Kloka ord yttras på några ställen i *Iliaden*; vad Tersites säger, är högst förnuftigt. Vad Akilles säger i sin vrede är det likaså.

*Ingenting värda mot livet för mig äro alla de skatter,
vilka man säger att Ilion äger, den blomstrande staden...
Taga sig kan man med svärd både mot oxar och yppersta fårhjord...
o, men en människas själ, den griper och gångar man icke,
så att den vänder igen, när den flytt över tändernas stängsel.*

Men de förnuftiga orden rinner ut i sanden. Om en underlägsen säger dem, straffas han och tiger; är det en mäktig person, handlar han inte efter dem. Och om det skulle behövas finns det alltid någon gud, som råder människorna oförnuftigt. Till slut försvinner till och med tanken på att man skulle kunna undandra sig det värv, som ödet låtit falla på ens lott, den att döda och dödas:

*...oss, åt vilka Kronion
gav att från ungdomens år och ända till senaste åldern
genomkämpa de hårdaste krig, tills vi stupat varenda.*

Redan dessa krigsmän, liksom långt efter dem soldaterna i Craonne, kände sig "alla dömda".

De har kommit i det läger genom en särdeles enkel fälla. När de drar ut, är de lätta till sinnes, som alltid, när man har styrkan på sin sida och ingenting alls framför sig. De har sina vapen i händerna. Fienden är frånvarande. Utom

när själen är nedslagen av ryktet om fienden, är man alltid mycket starkare än en frånvarande. En frånvarande kan inte tvinga en in under nödvändighetens ok. Ingen nödvändighet har ännu dykt upp i deras tanke och föreställning, som börjar ett företag; därför går de ut som till lek, fria från vardagens tvång.

*Vad har ni blivit av allt vårt skryt att de tappreste vara,
som man på Lemnos fick höra av er, storordige bjässar,
medan I höllen kalas på de högbehornade oxar,
och er förplägade ymnigt med vin ur bäddade skålar?
Då emot hundra minsann, ja mot tvenne hundrade troer
villan I kämpa envar, men idag vi ej ens mot en enda
duga att stå...*

Även för den, som redan provat på kriget, kanske det inte genast upphör att te sig som en lek. Den för kriget karakteristiska nödvändigheten är fruktansvärd, en helt annan än den för fredstidens arbeten typiska; själen böjer sig under den, först när det inte finns någon möjlighet att undslippa; och så länge den undslipper, tillbringar den dagar tomma på nödvändighet, dagar av lek och dröm, godtyckliga och överkliga. Faran är då en abstraktion, de liv man utsläcker är som leksaker, som ett bar har sönder och lika betydelselösa; hjältemodet är en pose och skämd av skryt. Om dessutom för ett ögonblick livslusten stegras och mångdubblar handlingskraften, tror man sig vara oemotståndlig, i kraft av gudomligt beskydd, som räddar en från nederlag och död. Kriget är då lätt, och älskas på ett tarvligt sätt.

Men för de flesta vara detta tillstånd inte länge. Den dag kommer, då rädslan, nederlag, kära kamraters död, böjer krigarens själ under nödvändigheten. Kriget slutar då att vara en lek eller dröm. Krigaren förstår äntligen, att det är verklighet. Det är en hård verklighet, oändligt mycket för hård för att vara uthärdlig, den bär ju döden i sig. Tanken på döden kan inte uthärdas – annat en blixtnis – när man vet, att döden verkligen kan komma. Det är sant, att varje människa skall dö, och att en soldat kan åldras bland vapen, men för dem, vilkas själ är böjd under krigets ok är förhållandet mellan framtid och död inte detsamma som för andra människor. För de andra är döden gräns, som på förhand är utstakad för deras framtid; för dem är den framtiden själv, den framtid som hör ihop med deras yrke. Att människor har döden till framtid, det är naturvidrigt. Så snart man lärt sig vad kriget är, och dödens möjlighet i varje minut är kännbar och verklig, blir tanken oförmögen att tänka ett imorgon utan att stöta emot föreställningen om döden. Själen råkar då in i ett spänningstillstånd, som inte kan uthärdas länge; men med varje ny soluppgång är samma nödvändighet där; dag läggs till dag, och de blir till år. Varje dag lider själen övervåld. Varje morhon stympar sig själen, avskär varje önskan och längtan, emedan tanken inte kan färdas i tiden utan att stöta på döden. På så sätt kommer kriget att utplåna varje tanke på ett mål, ja även på krigets mål. Det utplånar till och med tanken på hur kriget skall kunna få ett slut. Ingen som inte upplever det kan föreställa sig möjligheten av ett så våldsamt inre tvångsläge. Därav kommer det sig att man ingenting gör för att bringa kriget till ett slut. Armarna kan inte upphöra hantera vapnen i närvaro av en beväpnad fiende; tanken borde arbeta för att finna en lösning; men den har förlorat all förmåga att tänka ut något med det syftet. Den är helt upptagen av att göra våld på sig. Bland människorna är det så, antingen det rör sig om slaveri eller om krig, att den outhärdliga olyckan försätter och förblir orubbad genom sin egen tyngd, den fortsätter,

därför att den själv dödar de krafter som krävs för att komma ur den.

Icke desto mindre ropar den av kriget kuvade själen efter befrielsen men själva befrielsen hägrar för den under en dramatisk, extrem form. En måttfull, oförnuftig avslutning skulle för tanken blottlägga en olycka så skärande och smärtsamt hård, att den inte kan uthärdas ens som minne. Skräcken, smärtan, utmattningen, blidbaden, de ihjälslagna vännerna, allt detta tror man aldrig ska sluta att pina själen, om det inte får drunkna i ett våldsrus. Att en gränslös ansträngning skulle mynna ut i intet och ha tjänat till ingen eller föga vinning, den tanken gör ont:

*Skall då som segertrofé den argiviska Helena lämnas
kvar i trojanernas våld, fast för henne så många akajer
mistat i Troja sitt liv långt borta från fädernejorden?
Ämnar du alltså från troernas stad med dess rymliga gator
verkligen flykta nu bort, för vars skull vi har lidit så mycket?*

Vad betyder väl Helena för Odysseus? Och även Troja, vad betyder väl för honom Troja, med alla dess rikedomar, som ju ändå inte kan ersätta det förstörda Ithaka? Troja och Helena betyder något endast som orsaker till grekernas blod och tårar; genom att göra sig till herre över dem kan man bli herre även över fasansfulla minnen. Det är fiendens existens, som har tvingat själen att hos sig själv förinta vad naturen hade nedlagt där, och den tror sig kunna läkas bara genom att förinta fienden. Och på samma gång kan älskade kamraters död skapa en längtan att vid vännens sida få ila döden till mötes:

*Ack, må på stunden jag dö, då det ej blev mig givet att döden
värja utav från min vän, där han fjärran från fädernejorden
fälldes, och saknade mig såsom frälsare uti sin ofärd.*

Samma förtvivlan driver då krigaren att döda och att dö:

*Själv till fullo jag vet, att min lott är att falla i Troja
fjärran från fader och moder huld. Men jag vilar ej ändå,
innan jag tumlat med troerna om, tills de ledas vid striden.*

När denna dubbla törst efter död bor i en människa tillhör hon i den mån hon förblir oförändrad, ett annat släkte än de levandes.

Längtan efter att leva, den skygga, försagda rösten, vilken genklang kan den väl få i ett sådant hjärta? Redan det förhållandet, att den ene har vapen och den andre inga fråntar det liv, som är hotat, så gott som all betydelse; och den, som redan inom sig har dödat tanken, att det är ljuvt att se dagens ljus, hur skulle han här kunna känna vörndnad i form av en skygg och ödmjuk klagan?

*Vid dina knän jag ber: Dig förbarma, Akilles, och skona!
Akta du bör mig, o drott, som en hjälpbegärande skyddsling,
ty hos dig jag smakade först av gudinnan Demeters
håvor den dag du tillfånga mig tog i vår ansade trädgård,
och du lät föra mig bort till det heliga Lemnos och sälja,
fjärran från fader och släkt, och jag köptes för hundrade oxar.
Nu vill jag köpa mig fri tre gånger så dyrt. Det är tolfte
dagen allenast idag, sen jag lände till Ilion åter
efter mångfaldiga kval, och det grymma ödet nu redan
bragt mig iden i ditt våld. Jag för Zeus är väl vorden förhatlig
efter han gav mig på nytt i sin hand, och till kortaste levnad
månde min moder mig fött, Laothoe, dotter av Altes...*

Vilket gensvar som möter hans svaga hopp!

*Därför så dö även du, min vän! Varför klaga så häftigt?
Även Patroklos dog, som dig överträffade vida.
Skåda mig själv, vilken hjälte jag är, så reslig och fager;
ädlaste fader mig fött, och till moder jag har en gudinna;
ändå förbida ock mig den mäktiga Moiran och döden.
Kommande varder den gryningsstund eller kväll eller middag
då även mig en man skall i drabbningen livet beröva...*

Att hysa vördnad för livet hos andra, när man själv har måste stumpa sin livslängtan, därtill fordras en ansträngning så stor, ett sådant uppbåd av ädelmod, att hjärtat vill sprängas. Man kan inte tänka sig någon av de homeriska hjältarna i stånd till en sådan självövertvinnelse, utom kanske den, som i viss menings står i diktens medelpunkt, Patroklos, som var "mild mot alla" och ingenstans i *Iliaden* begår han någon brutalitet eller grymhet. Men hur många människor känner vi under loppet av en mångtusenårig historia, som visat ett dylikt gudomligt storsinne? Två eller tre med tvekan. Utan denna storsinhet är en soldat i segrareställning som ett naturens gissel. Han står under krigets herravälde, han har blivit ett ting, liksom slaven, fastän på ett helt annat sätt, och ord förmår lika litet över honom som över död materia. Den ena som den andre står under den verkan som ofelbar följer av berörningen med styrkan. De som berörs blir antingen stumma eller döva.

Sådan är styrkans natur. Dess förmåga att förvandla människor till döda ting är tvåfaldig, den gör sig gällande på två håll samtidigt; den förstenaar i lika mån, fastän på olika vis, deras själ, som utstår dess tryck och deras, som utövar det. Starkast yttrar sig denna dubbla verkan när ett fältslag närmar sig sitt avgörande. Slag avgörs inte av män, som uttänkta planer, beräknar, fattar beslut och sätter dem i verket, utan av män, som har mist förmågan till allt detta; som har undergått en förvandling och nedsjunkit i nivå med den döda materien, vilken är enbart passivitet, eller med de blinda naturkrafterna, vilka är enbart kraftyttringar. Detta är den innersta hemligheten med kriget, och *Iliaden* avslöjar det i sina utförda liknelser: de krigande liknas antingen vid bränder, översvämningar, stormar, vilka djur eller vilka blint förödande krafter som helst eller också vid rädda djur, träd, vatten, sand, allt som är hjälplöst underkastat yttre krafters herravälde. Greker och trojaner undergår den förvandlingen från en dag till nästa, ibland från en timme till en annan:

*Och han form på dem igen som ett glupande lejon på korna,
vilka i tusental på den sankta och rymliga ängen betande gå...
under det alla de övriga fly... så flydde med bävan
alla danaerna plötsligt för Zeus och för strålande Hektor.
Och som förhärjande eld i en skog, som aldrig vart huggen
virvlas av blåsten åstad överallt, och träden i massa,
falla med uppryckt rot, när de duka för lågorna under,
likaså stupade där för Atreus' son Agamemnon troernas flyende folk.*

Krigets konst är ingenting annat än konsten att framkalla dessa förvandlingar, och stridsmedlen, metoderna, även själva dödandet av fienden, är bara olika sätt att nå ett och samma mål; dess egentliga föremål är själva själen hos de stridande. Men sådana förvandlingar är alltid ett mysterium, och gudarna är deras upphov, gudarna, som påverkar människornas fantasi. I varje fall är den dubbla förmågan att förstena någonting för styrkan väsentligt, och en själ, som kommer i nära beröring med styrkan undgår den bara tack vare

ett under. Sådana under är sällsynta och kortvariga.

Sorglösheten hos dem som handskas utan försyn med människor och ting, som de har eller tror sig ha i sitt våld, desperationen hos soldaterna, som driver dem att döda, krossandet av slaven och den besegrade parten, slaktandet, allt bidrar till en tavla full av idel fasor. Styrkan ensam är hjälte. Helhetsintrycket skulle bli en dyster monotoni, om det inte funnes ljusglimtar här och där, korta, gudomliga stunder, då människorna har en själ. Själen, som vaknar för ett ögonblick, föra att strax igen gå under när styrkan återtar sitt herravälde, vaknar ren oc intakt; hos den finns ingenting tvetydigt, invecklat eller oklart; där är bara rum för mord och kärlek. Så kan en människa ibland finna sin själ, när hon som Hektor utanför Troja prövar att helt ensam, utan gudars eller människors hjälp, manligt möta sitt öde. Annars är det i de stunder, då de älskar, som människor finner sin själ; nästan ingen form av ren kärlek mellan människor saknar i *Iliaden*.

Gästvänskapens tradition, som vårdas genom många släktled, segrar över stridens förblindelse:

*Därför är alltså nu jag uti Argos din redlige gästvän,
och uti Lykien åter du min, när ert land jag besöker.
Låt oss då även i vimlet se till att ej råkas med spjuten!*

Sonens kärlek till föräldrarna, faderns och moderns till sonen, framställs gång efter annan, i korta men gripande ord:

*Thetis då svarade honom igen under rinnande tårar:
"Barn, jag förstår av ditt tal, att ej längre jag har dig i livet..."*

Likaså syskonkärleken:

*Bröder trenne jämväl, som med mig hade moder gemensam
ack, dessa älskade...*

Kärlek mellan man och hustru, olycksdömd som den är, visar överraskande renhet. När mannen beskriver de förödmjukelser som väntar hustrun i slaveriet, utelämnar han den, varom blotta föreställningen skulle smutsa deras ömhet vid mötet. Hustruns ord till mannen, som går att dö, är fulländat enkla:

*...men för mig, om jag skulle dig mista,
vore det bättre att gömmas i jorden ty ej mera i livet
finnes en tillflykt för mig, sedan du har hunnit ditt öde,
utan blott jämmer och ve...*

Lika rörande är de ord hon riktar till sin döde man:

*O, min make, så ung du förgicks, och mig som en änka
lämnar du kvar i ditt hus, och en jollrande pilt är allenast
sonen, som du och jag, vi olycksaliga, födde.
Ej lär han hinna till ynglingaår...*

*Ty du i döden ej sträckte mot mig dina armar från bädden
eller mig sade ett tröstande ord, som jag kunde få minnas
dagar och nätter i hela mitt liv, medan tårarna runne.*

Om vänskapen mellan vapenbröder, den allra skönaste handlar de sista sångerna:

*... Men Akilles
gråtande mindes sin vän, och av allbetvingande sömnen*

fjättrades ej, utan hit och dit sig vred på sitt läger...

Men kärlekens renaste triumf, den hösta nåd som kan förunnas människor i krig, är den vänskap, som vaknar i hjärtat på två dödsfiender, och förjagar lusten att hämnas den dödade sonen, den dödade vännen. Den utför undret att utplåna det som välgöraren skiljer från den nådesökande, segraren från den besegrade:

*Men när de stillat hade sin lust till att äta och dricka
Dardanosättligen Priamos såg med beundran Akilles,
hur han var reslig och schön, ty han liknade gudarna själva.
Även Akilles beundrade högt den dardaniske drotten
vid att förnimma hans tal och hans värdiga ansikte skåda.
Men när de hade sin blick av varandras beskådande mättat...*

Sådana benådade stunder är få i *Iliaden*, men de räcker för att låta oss känna vemodet över allt vad våldet förstör och kommer att förstöra.

Ändå skulle en sådan anhopning av våldshandlingar verka kall utan den underton av obotlig, bitter sorg, som man hela tiden förnimmer; ibland genom ett ord, ibland bara genom en taktvila eller en överklivning. Detta är det som gör *Iliaden* till något alldeles unikt, denna bittert sorgsna underton, som har sin grund i kärlek, och som omsluter alla utan åtskillnad, likt solens ljus. Aldrig upphör tonen att vara fylld av smärta, aldrig sänker den sig heller till klagan. Rättfärdigheten och kärleken, som knappast kan ha någon plats i en tavla full av extremt, orättfärdigt våld, genomlyser den inifrån; endast i tonfallet röjs deras närvaro. Ingenting dyrbart, om dömt till undergång eller ej, föraktas, allas svaghet skildras utan försköning och utan förakt, ingen människa ställs varken över eller under de villkor, som är alla dödligas, och man känner saknaden över allt som förstörts. Segrare och besegrade står oss lika nära, med samma anspråk på skaldens och åhörarnas medkänsla. Är någon skillnad märkbar, är det snarast att fiendens olycka kanske känns ännu mer smärtsam:

*Så den arme där sjönk i den kopparhårdaste dvala,
fallen i strid för sitt folk, från älskade bruden så fjärran
Med vilket tonfall skildras inte den pojkes öde, som Akilles hade sålt till
Lemnos!
Elva dagar han fröjda sig fick ibland älskade fränder
kommen från Lemnos igen, men på tolfte dagen en gudom
gav honom åter i Akilles våld, som skulle den unge
sända till Hades ner, hur gärna han än vill slippa*

Och Euphorbios' öde, han, som inte fick uppleva mer än en enda dag av kriget:

Fruktade blevo av blod hans lockar, chariternas lika...

När Hektor begråts om vilken det sägs:

... och har beskärmtats dess jollrande barn och dess ärbara hustrur...

är denna enda rad tillräcklig för att ge oss en föreställning om hur kyskheten besudlas av våldet och barnen utlämnas åt vapnen. Över brunnen vid Trojas portar grips vi av saknad, när Hektor springer förbi dem under försöket att rädda sitt dödsdömda liv:

*Tätt intill källornas spräng tvättdammarna liggande äro,
stora och kantade prydligt med sten, där de prunkande kläder
plägade tvättas av troernas viv och dejliga döttrar*

*fordom i fredens tid och innan akajerna kommo.
Här den flyende rände förbi och förföljaren efter.*

Över hela *Iliaden* vilar skuggan av den svåraste olycka, som kan ske bland människor, ett land undergång. Den olyckan skulle inte ha kunnat framstå mer tagisk, om skalden varit född i Troja. Men tonfallet är detsamma, när det gäller akajerna, som går under så långt från sitt fädernesland.

De korta glimtarna från fredens värld gör ont, så fullt och rofyllt och rikt ter sig de levandes tillvaro:

*Medan det morgon var och den heliga dagen i tillväxt,
fölla på vardera sidan en mängd för de träffande spjuten;
men när det led mot den tid, då timmerhuggarn i skogen
lagar sitt middagsmål, när hans armar fått nog av att hugga
resliga träden omkull och han känner vid arbetet leda
och i sitt sinne en trånande lust till den ljuvliga maten,
då under eggande rop till varandra danerna sprängde
troernas led med kraft,...*

Allt som är kriget fjärran, allt det som kriget fördärvar eller hotar är i *Iliaden* kringstrålat av poesi; krigshandlingarna aldrig. Övergången från liv till död skildras fullständigt ohöljt:

*Tänderna bräcktes och ramlade ut, och bägge hans ögon
fylldes med blod, och han frustade blod genom munnen och näsan,
medan han flämtande låg och betäcktes av svartaste dödsnatt.*

Krigshändelsernas kalla brutalitet framställs utan varje förklädning, därför att varken segrare eller besegrade vare sig beundras, föraktas eller hatas. Ödet och gudarna avgör nästan alltid stridernas växlande skiften. Inom de gränser som ödet bestämt råder gudarna suveränt över segrar och nederlag; det är alltid de, som framkallar den dårskap eller det svek, som var gång förhindrar freden; kriget är helt och hållet deras sak, och de drivs endast av sina nycker och sin ondska. Krigarna återigen liknas, allteftersom de segrar eller besegras, vid djur eller vid saker, och kan inte väcka vare sig beundran eller förakt, endast sorg över att människor kan till den grad förvandlas.

Den enastående rättvisa som *Iliaden* är genomandad av, har kanske oss obekanta förebilder men har aldrig efterliknats. Knappt märker man, att skalden är grek och inte troer. Diktverkets ton förefaller att direkt vittna om de äldsta delarnas ursprung; historien kanske aldrig kommer att kasta ljus över den saken. Tror man, i likhet med Tukydidens, att akajerna åttio år efter Trojas förstöring i sin tur blev ett erövat folk, kan man fråga sig om inte dessa sånger, där järnet sällan omnämnes, är skrivna av dessa besegrade, bland vilka några kanske gick i landsflykt. I så fall har de måst leva och dö "långt från fäderneslandet" liksom de greker som stupat utanför Troja, de måste ha vetat vad det vill säga att liksom troerna mista sitt land och sin stad, de har känt igen sig både i de segrande, som var deras fäder, och de besegrade, vilkas lidanden liknade deras egna; de visa sig för dem, lika oförvanskad av segerrus som av förödmjukelse. De har kunnat sätta sig in i såväl de segrades som de besegrades läge och har därför vetat, vad segrare eller besegrade aldrig har vetat, eftersom båda alltid är förblindade, var på sitt sätt. Detta är inte annat än en dröm. Man kan knappast mer än drömma om så långt avlägsna tider.

Vare därmed hur som helst, så är den dikten något av ett under. Den bittra

sorgen i den gäller just det enda i världen, som är legitim orsak till sorg: att människans själ är underordnad styrkan, det vill säga ytterst materien, detta beroende som gäller lika för alla dödliga, om också själen bär det på olika sätt, alltefter graden av dygd. Ingen i *Iliaden*, liksom ingen människa på jorden undgår detta beroende. Ingen av Iliadens människor, som dukar under för det, anses av den anledningen vara värd förakt. Allt som i själen och i människors förhållande till varann undkommer styrkans herravälde är älskat, vemodsfullt, smärtsamt älskat, därför att faran för undergång händer så hotande över det. Sådan är andan i den enda verkliga hjältedikt västerlandet äger. *Odyséen* förefaller att vara en mycket god imitation, ibland av Iliaden, ibland av österländska diktverk; *Eneiden* är en efterhärming, som inte saknar briljans, men som vanpryds av kyla, en deklamerande ton och dålig smak. Medeltidens *Chansons de geste* når genom sin brist på rättvisa inte upp till någon verklig storhet; I *Rolandssången* sörjer skalden och läsaren mindre över en fiendes död än över Rolands.

Den attiska tragedin, åtminstone Aiskylos' och Sofokles', är hjälteposets äkta arvtagare. Rättfärdighetens idé lyser fram, utan att någonsin ingripa. Styrkan framstår som kall och hård, alltid följd av sina olycksbringande verkningar, som varken dess offer eller dess utövare undgår. Hur själen förödmjukas under tvånget, visas utan alla förklädnader, det varken omges med bildlig ömkan eller utpekas som något föraktligt; mer än en som fått sår av olyckans förnedring framstår som värd att beundras. Evangelierna är den sista och underbara yttringen av grekisk ande, liksom *Iliaden* är den första; den grekiska anden kommer till synes inte bara i budet att med uteslutande av allt annat gott eftersträva "vår himmelske Faders rike och hans rättfärdighet", utan också däri, att de visar människans elände, och detta hos en varelse som är gudomlig på samma gång som mänsklig. Kristi lidandes historia visar, att en gudomlig ande, förenad med mänskligt kött och blod, blir upprörd av olyckan, skälver inför lidandet och döden, och i sitt djupaste betryck känner sig skild från Gud och människor. Känslan av människans elände ger dem den enkla ton, som är det grekiska snillets kännetecken, och som ger Iliaden och den attiska tragedin dess rang. Vissa ställen har en klang som egendomligt påminner om hjältediktens, och den trojanske ynglingen, som sändes till Hades, fastän han inte ville fara, kommer en i tankarna, när Kristus säger till Petrus: "En annan skall omgjorda dig och föra dig dit du inte vill." Det är ett tonfall som oskiljaktigt hör ihop med den tanke, som inspirerat evangelierna: att insikten om människans elände är en förutsättning för rättfärdighet och kärlek. Den som inte vet, i vilken grad varje människosjäl står i beroende av lyckans växlingar och av nödvändigheten, han kan inte i dem som av en slump råkat hamna milsvitt ifrån honom i livsvillkor, se sina jämlingar eller älska dem som sig själv. Olikheter i det tvång, som människor lever under föder illusionen, att det finns människor av helt olika slag, som ingenting har gemensamt. Att älska och vara rättfärdig är möjligt endast om man känner styrkans makt i hela dess vidd och vägrar den sin aktning.

Människosjälen förhållande till ödet, i vilken utsträckning varje själ formar sitt eget öde, vad det är som en obeveklig nödvändighet alltid förvandlar i vilken som helst själ, och vad som genom dygd och nåd kan förbli intakt, det är ett fält, där lögnen ligger förledande nära till hands. Högmod, förödmjukelser, hat, förakt, likgiltighet, önskan att glömma eller blund, allt bidrar till den frestelsen. Ingenting är mera sällsynt än en rättvis och riktigt framställning av olyckan; när man beskriver den, låtsas man nästan alltid att

tro, än att den olycklige varit född till sin olycka och sitt fall, än att en själ kan bära olyckan utan att präglas av den, och omforma alla sina tankar på ett sätt som är specifikt för just honom. Grekerna ägde oftast den själsstyrka som krävs för att inte ljuga för sig själv; deras lön blev att i allt nå den högsta grad av klarsyn, renhet och enkelhet. Men den anda som förmedlades från *Iliaden* till evangelierna via grekiska tänkare och tragöder, nådde knappast utöver den grekiska kulturens gränser; och sedan Grekland blivit förstört, har vara svaga återsken av allt detta blivit kvar.

Romarna och hebréerna trodde sig båda undantagna från den människans misär som är lika för alla, de förra såsom utvalda av ödet till att behärska världen, de senare genom Guds särskilda ynnest och i exakt samma mån som de lydde honom. Romarna föraktade främlingar, fiender, besegrade, sina egna undersåtar, sina slavar; så hade de heller varken hjältepos eller tragedier. De ersatte tragedierna med gladiatorsspel. Hebréerna såg i olyckan ett tecken på synd och därför en anledning till rättvist förakt; besegrade fiender betraktade de som i Guds egna ögon avskyvärda och dömda att umgälla sina brott, vilket gjorde grymhet tillåten och till och med oundgängligt. Därför finns det heller ingen av Gamla Testamentets texter som har en klang jämförlig med den grekiska hjältediktens, möjligen med undantag för vissa delar av Jobs Bok. Romare och hebréer har man beundrat, läst, haft till föredöme i ord och i handling, alltid citerat, så snart det gällt att rättfärdiga ett brott – under tjugo seklers kristen historia.

Dessutom blev evangeliernas anda inte förmedlad i sin rena form till de efterföljande generationerna av kristna. Ända från den första tiden såg man det som ett tecken på nåd hos martyrerna när de förmådde utstå lidande och död med glädje; som om nådens verkningar kunde nå längre hos människorna än hos Kristus. De som betänker, att Gud själv, bliven människa, inte kunde stå ansikte mot ansikte med ödets hårdhet utan att skälva av ångest, hade bort förstå, att de människor som till synes förmår höja sig över människornas elände är sådana som försköner ödets hårdhet i sina egna ögon med hjälp av illusioner, rusighet eller fanatism. Den människa, som inte skyddar sig med ett harnesk av lögn, utstår inte våldet utan att träffas ändå in i själen. Nåden kan förhindra, att såret blir henne till fördärv, men den kan inte förhindra, att hon såras. Det har den kristna traditionen i alltför hög grad glömt, och därför har den endast ytterst sällan nått upp till den enkelhet, som gör att varje mening i passionshistorien griper. Frånsett detta har bruket att omvända människor med våld undanskymt våldets inverkan på deras själar, som själva utövar det.

Trots den korta hänförelsen under renässansen, när den grekiska litteraturen upptäcktes på nytt, har den grekiska andan aldrig återuppstått under de tjugo sekler som gått. Något av den kommer fram hos Villon, Shakespear, Cervantes, Molière och en enda gång hos Racine. Människans elände, i vad som rör kärleken, ligger blottat i Äktenskapsskolan och i *Phédre*; en underlig epok förövrigt, då det, tvärt emot förhållandet på hjältediktens tid, bara var i kärleken det var tillåtet att se människans elände, medan däremot styrkan återverkningar i krig och i politik alltid måste vara kringstrålade av ära. Kanske skulle ännu andra namn kunna nämnas. Men ingenting av vad Europas folk har frambragt går upp emot den tidigaste dikt man känner hos dem alla. Kanske skall de en gång hitta den episka ådran på nytt, när de lärt sig att inte tro något vara undandraget ödets makt, att inte beundra styrkan, att inte hata fiender, att inte förakta de olyckliga. Man kan förmoda att det inte blir så snart.